

TALLÓZÁS

AZ ERDÉLYI FÖLDREFORM ROMÁN IRODALMÁBAN

AZ ERDÉLYI FÖLDBIRTOKREFORM kérdéseit tárgyaló román szerzők tanulmányaiban feltűnő, hogy makacs következetességgel ragaszkodnak néhány heretikus történettudományi megállapítás mellett bizonyos statisztikai számsorokhoz, amelyek Erdély 1919. évi »tarthatatlan« birtokpolitikai helyzetét röviden azzal jellemzik, hogy itt a korátolt forgalmú birtokok arányszáma 39.05 százalék, tehát az összes terület kétötöde már jogi helyzeténél fogva útjában áll a természetes agrárevolúciónak, de továbbá szerfölött »egészségtelen« az egyes birtokkategóriák egymás közötti viszonya, mivel a 99.01 százalékos törpe- és kisbirtokos réteg kezén a földtulajdonnak csak 52.34 százaléka van, és megdöbbentően »igazságtalan« a földtulajdon nemzetiségi megoszlása, mert a románság létalapját mindössze 3,598.669 kat.hold jelenti, ami az egész terület 24.09 százaléka, habár a románság arányszáma 63.67 százalék.

Dr. *Iacob János* képviselőnek az erdélyi agrártörvény kamarai tárgyalását 1921. július hó 15-én bevezető jelentése tartalmazta először ezeket a számadatokat s egyfelől a parlamentii jegyzőkönyvből¹, másfelől *Iacob*nak az egész jelentést közreadó *Chestia agrară in Ardeal* című, Nagyváradon, 1924-ben megjelent munkájából kerültek be az erdélyi földbirtokreform későbbi román irodalmába. Mindenekelőtt *Lazar Liviusz* doktori értekezése (La Mise en Oeuvre de la Réforme Agraire en Roumanie. Párizs, 1924.) közli újra *Iacob* eszmefuttatását és statisztikai adatait, majd a román földreformok első monografusa, az agrárkomité vezetőjének, *Constantinescu Miitza* használja fel ezeket az adatokat (L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie. Bukarest, 1925.), később *Bercaru Valér* doktori értekezése (La réforme agraire en Roumanie. Párizs, 1928.) és *Damian C. Konstantin* társadalomgazdaságtani tanulmánya (Reforma agrară din 1918–1921. Bukarest, 1928.) közli, de ugyancsak a *Iacob*-féle úton halad *Mitrany Dávid* nagy angolnyelvű monografiája (The Land and the Peasant in Rumania. The War and agrarian Reform 1917–21. Publications of the Carnegie Endowment for International Peace. Economic and Social History of the World War. Rumanian Series. London, 1930.) s *Mitrany* nagy gondot fordít arra is, hogy az erdélyi román földreformmal kapcsolatos *Iacob*-féle vándorstatisztika ez alkalommal mutatós és elegáns tabellákban, tudományos külsővel lásson napvilágot. A szóbanforgó számadatok valóban tekintélyre tesznek szert s a későbbi irodalmi megnyilatkozások² úgy utalnak rájuk,

¹ *Monitorul Oficial*, 1922. március 4-i, 149. sz.

² *Petrini Emil*: La réforme agraire en Roumanie. Bukarest, különnyomat a »Bulletin Mensuel de renseignements économiques et sociaux« 1931. évi 3. sz.-ból; *Ciomac L. János dr.*: Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar și cercetări asupra situației exploataților agricole după reforma agrară. Bukarest, melléklet a »Buletinul Ministerului Agriculturii și Domenii-

miként a kétségbe nem vonható, ellenőrzött és elismert forrásadatokra utalni szokás. A román közgazdasági szakírók között csak egyetlenegy, a módszeresen dolgozó *Ciomac L. János dr.*, nem veszi át kritika nélkül ezeket az adatokat, azonban ő is csak a románság birtokállományának megállapításával kapcsolatosan fejez ki némi kétséget.

A Mitranyval polemizáló *Móricz Miklós dr.* néhány megjegyzése³ ösztökélt arra, hogy ezeket az irodalmi megnyilatkozásokat s a bennük érvényesülő statisztikai ügyeskedést közelebbről szemügyre vegyük, az adatok eredetét vizsgáljuk s hitelességüket megállapítsuk. Ugyan Erdély mezőgazdasági statisztikai helyzetének ismerete s a birtokpolitikai viszonylatok tanulmányozása már előttünk is eleve kétségessé tették ezeknek a számsoroknak az értékét, de hamarosan arra is rájöttünk, hogy itt nem egy különleges módszer, hanem a román irredenta statisztika és a román hivatalos statisztika általában gyakorlati módszere érvényesült: így az alábbi tanulmány nemcsak az erdélyi román földreformmal kapcsolatos, hanem fényt vet általában a román statisztika egyes »módszeri« vonatkozásaira is.

A KORLÁTOLT FORGALMÚ BIRTOKOK

IACOB parlamenti előadásában és idézett tanulmányában⁴ megállapítja, hogy az erdélyi román Kormányzó Tanács 1919. évi adatgyűjtésének eredményeképpen a Romániához csatolt magyar területek kiterjedése 14,933.841 kat. holdban⁵ rögzíthető s ebből

kinestári birtok	7.65%
községi birtok	15.45%
alapítványi, egyházi és iskolai vagyon	4.53%
társasági és testületi vagyon	1.55%
közbirtokosság és úrbéri vagyon	9.05%
hitbizomány	0.82%
magánbirtok	60.95%

Közelebbi adatokat, nevezetesen abszolút számokat nem közöl, de az 1919. évi román összeírásra való hivatkozással nyilvánvalóvá teszi, hogy ezeknek az arányszámoknak az alapszámái a Kormányzó

lor«, 1931. évi I. 1–2. sz.-hoz; *Grintzescu Ernő*: Le problème du redressement agricole en Roumanie. Bukarest, 1931.; *Frunzănescu A.*: Evoluția chestiunii agrare în România. Bukarest, 1939.

³ V. ö. *Móricz Miklós dr.*: Az erdélyi föld sorsa. Az 1921. évi román földreform. Budapest, Erdélyi Férfiak Egyesülete Jancsó Benedek Társaságának Könyvei, II. 1932. 92–93., 149–151., 179., 181–184., 189.

⁴ *Vö. Mon. Of.* i. h. 3906., *Chestia agrară în Ardeal* 20.; továbbá I. *Lazar* 56–57., *Damian* 23., *Mitrany* 213., *Ciomac* 26.

⁵ A Romániához csatolt magyar területek kiterjedése nem 14,933.841 kat. hold, hanem 17,794.643 kat. hold (vö. az egyes vármegyék adóközsegeinek területét és kataszteri tiszta jövedelmét művelési ágak és osztályok szerint, az 1909: V. tc. alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után, 1914-ben közlő hivatalos kiadványok részletes adataival, illetve *Móricz*: i. m. 199.). Az 1919. évi román mezőgazdasági statisztikai összeírás pontosságára és megbízhatóságára nem vet éppen előnyös fényt ez a 2,860.802 kat. holdat kitevő különbözet.

Tanács irattárában megvannak s így hitelességüket kétségbevonni nem lehet.

Azonban két évtizeddel ezeknek az adatoknak bátor közreadása után, most, amikor figyelő szemmel átnéztük a román statisztikai irodalmat, meg kellett állapítanunk, hogy *Iacob* megtévesztő módon adta elő az idézett arányszámokat. Mert ezeknek a statisztikai adatoknak a forrása nem az 1919. évi román mezőgazdasági statisztikai összeírás, hanem *Enescu János* és *Gyula* akadémiai jutalmat nyert statisztikai kompilációja: *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramurășul din punct de vedere agricol, cultural și economic* (Bukarest, első kiadás: 1915, harmadik, bővített kiadás: 1920.), amely 29. lapján közli a fenti arányszámokat s 30. lapján az alapul szolgáló abszolútszámokat is. Ezeknek a forrása viszont az 1895. évi magyar mezőgazdasági statisztikai felvétel (*Magyar Statisztikai Közlemények, Új folyam, XXVII. k.*), megpedig a történeti Erdély vármegyéire és ezeken kívül Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Temes és Torontál vármegyékre vonatkozóan.

Tehát megállapíthattuk, hogy a *Iacob*-féle adatok nem is a Romániához csatolt magyar területekre vonatkoznak, hanem egy egészen más területre, de továbbmenőleg – az *Enescu*-féle adatoknak eredeti forrásukkal való összevetése útján – azt is megállapíthattuk, hogy nem is valami pontos adatok, mert jelentékeny és statisztikailag alig érthető eltérések tapasztalhatók *Enescuék* 11. sz. összesítő táblája és az 1895. évi statisztika között. Nevezetesen:

	<i>Enescuék</i> adatai értelmében:	az 1895. évi statisztika értelmében:
kincstári birtok	1,616.681	1,727.297
községi birtok	3,265.195	3,006.995
vallás- és tanulmányi alap	91.639	91.639
különféle alapítványok	22.633	23.237
róm. kat. egyházi vagyon	384.385	385.806
gör. kat. „ „	228.759	229.472
gör. kel. „ „	99.108	99.172
ref. „ „	72.539	71.995
ág. ev. „ „	46.431	46.431
unit. „ „	15.160	15.169
zsidó hitközségi vagyon	192	203
állami iskolák vagyona	1.617	1.617
községi „ „	7.231	7.254
magán „ „	5	5
társulatok, testületek, vasútak birtoka	328.673	328.673
közbirtokosságok, úrbéri birtokok	1,908.373	1,908.738
hitbizományok	173.807	173.807
összesen korlátolt forgalmú birtokok	8,262.427	8,117.510
összesen magánbirtokok	12,904.145	13,048.662
végösszeg	21,166.572	21,166.172

Már a végösszegben mutatkozik +400 kat. hold eltérés; a korlátolt forgalmú birtokok összegében azonban ez az eltérés már +144.917 kat. hold, ami abból következik, hogy a számbavett tizenhét tétel közül *mindössze hat* tétel egyezik meg az eredeti adatforrással.

A szükséges kiigazítás után tehát a fenti arányszámok helyesen az alábbiak:

kincstári birtok	8.16%
községi birtok	14.21%
alapítványi, egyházi, iskolai vagyon	4.60%
társulati és testületi vagyon	1.55%
közbirtokosság és úrbéri vagyon	9.02%
hitbizomány	0.82%
magánbirtok	61.64%

A KORLÁTOLT FORGALMÚ BIRTOKOK kérdése azonban nem statisztikai, hanem »gyakorlati« szempontból érdekelte a románságot, mert – szerintük – a korlátolt forgalmú birtokok, már jogi helyzetüknél fogva, megakadályozzák a természetes agrárevolúciót; tehát részben meg kell szüntetni ezeket a birtokokat, részben át kell csoportosítani, mert egzisztenciális érdek, hogy Erdély földjének közel 40 százaléka ne gátolja a másik 60 százalék normális fejlődését s ne álljon útjába a szociális agrárpolitikának.

Helyes! – mondjuk, illetve mondanánk mi is, hogyha ennek a »gyakorlati« szempontnak nem volna szintén egy nagy hibája: azok, akik előszeretettel hánytorgatják (*Jacob* és *Ciomac*), megfélemedtek arról, hogy ezek a korlátolt forgalmú birtokok (kevésbé nyakatekert kifejezéssel: *közbirtokok*) több részletes leírásban ismertek, tehát pontosan ellenőrizhető szociális vagy antiszociális voltak, s meg lehet határozni, hogy milyen mértékben érdemelhetnek a nagybirtokokkal egyenlő elbánást egy esetleges földbirtokreform során.

Tudjuk ugyanis, hogy a fenti korlátolt forgalmú birtokállományból⁶

mezőgazdasági terület	836.786 kat. hold	10.3%
legelőterület	1,862.641 „ „	22.9%
erdő és nem termő terület	5,418.083 „ „	66.7%

Tehát minden további vizsgálódás előtt ki kell kapcsolnunk a korlátolt forgalmú birtokok 66.7 százalékát (5,418.083 kat. holdat), mivel normális körülmények között az erdő és nem termő területre földbirtokreform tervbe nem vehető.

A legelőterületből:

kincstári legelő	229.074 kat. hold
községi legelő	777.642 „ „
közbirtokossági és úrbéri legelő	669.955 „ „
összesen	1,676.671 „ „

Tehát újból ki kell kapcsolnunk a korlátolt forgalmú birtokok 20.6 százalékát (1,676.671 kat. hold legelőterületet), mivel ez közlegelő, s már is azt a célt szolgálja, amit a földbirtokpolitika a földbirtokreform útján akar megvalósítani.

A vizsgálódás tárgya ezek szerint mindössze csak *1,022.756 kat. hold korlátolt forgalmú mezőgazdasági és legelőterület*, vagyis az

⁶ *M. Stat. Közl.* Új f. XXVII. k. 7–75.

összes korlátolt forgalmú birtokok 12.7 százaléka, amelynek megszlása az alábbi:

	mezőgazdasági terület kat.	legelő holdakban:	összesen
kincstári birtok	76.894		76.894
községi birtok	175.918		175.918
vallás- és tanulmányi alap	46.359	8.521	54.880
különféle alapítványok	8.304	3.970	12.274
róm. kat. egyházi vagyona	127.038	41.243	168.281
gör. kat. „ „	51.096	25.157	76.253
gör. kel. „ „	62.049	11.225	73.274
ref. „ „	42.412	6.842	49.254
ág. ev. „ „	21.710	8.291	30.001
unit. „ „	6.337	2.184	8.521
különféle iskolák vagyona	2.842	905	3.747
zsidó hitközségi vagyona	74	8	82
társulatok, testületek, vasúti birtok	44.754	45.240	89.994
közbirtokosságok, úrbéri birtokok	108.418		108.418
hitbizományok	62.581	32.384	94.965
összesen	836.786	185.970	1,022.756

De nyilvánvaló, hogy itt megint különbséget kell tennünk a korlátolt forgalmú birtokok különböző csoportjai között. Egyfelől vannak a hitbizományok, amelyek kétségkívül ugyanazon elbírálás alá tartoznak, mint a nagyobb méretű magánbirtokok, de már problematikus a társulatok, testületek és vasutak birtokállománya, mert ezeknek csak egyrésze eshetik hasonló elbírálás alá, nevezetesen a magáncélú kereskedelmi és ipari társulatok birtokai. Másfelől vannak a kincstári és községi birtokok, az alapítványi és iskolai birtokok, továbbá az egyházi birtokok, amelyeknek elbírálása nem olyan könnyű feladat, miként azt a román földreform tervelői és végrehajtói elképzelték. Közélcélú funkciójukra való tekintettel mindenképp elözt külön kell választanunk

a kincstári és községi birtokokat	361.230 kat. hold
az alapítványi és iskolai birtokokat	70.901 „ „
összesen	432.131 „ „

és az egyházi birtokok tömegéből ki kell kapcsolnunk azokat a birtokokat, amelyek nyilvánvalóan szociális funkciót töltenek be:

a felekezeti iskolák alapjait	24.922 kat. hold
az egyházközségek alapjait	196.390 „ „
a szerzetesrendek birtokait	29.995 „ „
összesen	251.307 „ „

Ezek szerint a fenti 1,022.756 kat. hold korlátolt forgalmú mezőgazdasági- és legelőterületből elvileg újabb 683.438 kat. holdnak kell mentesülnie minden birtokpolitikai beavatkozás alól, hiszen ezek a birtokok már is olyan közcélú szerepet töltenek be, aminőt az ilyen fajta birtokokkal a földbirtokreform is tervel.

Tehát végeredményképpen az oly sokat emlegetett és annyi minden szempontból bíralt 8,117.510 kat. hold kiterjedésű korlátolt

forgalmú birtokállomány a tárgyilagosan szociális célkitűzésű birtokpolitika számára *mindössze és legfőbb 339.318 kat. holdra zsugorodik*, ami az egész területnek 4.2 százaléka. Ebből

hitbizomány	94.965 kat. hold:	1.2%
társulatok, testületek, vasútak birtoka	89.994 „ „	1.1%
püspöki és káptalani vagyon	154.359 „ „	1.9%

De természetesen még ezek sem végleges összegek – erdélyi viszonylatban. Ugyanis újólag hangsúlyoznunk kell, hogy a társulatok, testületek és vasutak birtokállományából csak egy rész vonható birtokpolitikai ítékezés alá. A püspöki és káptalani vagyonok szempontjából pedig tudni kell, hogy egyedül a nagyváradi róm. kat. püspöknek és káptalannak volt nagyobb birtoka s ettől eltekintve a Romániához csatolt területeken a püspöki és káptalani vagyonok, illetve a protestáns egyházak központi alapjai – ami a mezőgazdasági- és legelőterületet illeti – nem tettek ki többet 50.000 kat. holdnál s ebből 28.000 kat. hold román érdekeltség volt⁷. És még tekintetbe kell venni, hogy a fenti adatok nem a Romániához csatolt területekre, hanem egy jóval nagyobb területre vonatkoznak, hiszen Torontál megyének nagyobb része, Bihar és Szatmár megyének tekintélyes része, s Máramaros északi fele nem került román uralom alá. Ez a körülmény a fenti mezőgazdasági- és legelőterületeket felölelő vagyonkomplexumból mintegy 50.000 kat. hold róm. kat. egyházi birtokot és 40–45.000 kat. hold hitbizományi mentesített a román agrárpolitika erőszakos beavatkozása alól. Vagyis az a nagyhangú megállapítás, amely a Romániához csatolt magyar terület kétötödét már jogi helyzeténél fogva antiszociálisnak mondta ki, *legfőbb 150.000 kat. hold mezőgazdasági és legelőterület* erejéig állja meg a helyét.

A KÜLÖNBÖZŐ BIRTOKTIPUSOK

IACOB statisztikai megbízhatóságának és közgazdasági tárgyilagosságának másik, a korlátolt forgalmú birtokok adatközlésével is vetekedő bizonyosága az a számsor, amely Erdély birtokosainak és birtokainak arányszámait közli birtoktípusok szerint s megjelöli e birtoktípusok átlagos kiterjedését is . E szerint:

	birtokosok %-os arányszáma	birtokok	birtokok átlagos kiterjedése
5 kat. holdon aluli (törpebirtok)	52.02	5.84	1.69 kat. hold
5–100 kat. holdas (kisbirtok)	46.99	46.50	15.75 „ „
100–500 kat. holdas (középbirtok)	0.80	15.37	285.11 „ „
500 kat. holdon felüli (nagybirtok)	0.19	32.29	3158.00 „ „

⁷ A történeti Erdély + Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szatmár, Szilágy és Temes vármegye területén a róm. kat., gör. kat. és gör. kel. érseki és püspöki birtokok, továbbá a róm. kat. és gör. kat. káptalani és szemináriumi birtokok, végül a protestáns egyházi alapok birtokai összesen 140.866 kat. hold mezőgazdasági és legelőterületet öleltek fel. Ebből a nagyváradi róm. kat. püspökség, káptalan és szeminárium tulajdona Bihar vár-

Iacob forrásképpen az 1895. évi magyar mezőgazdasági statisztikai felvételt jelöli meg, de ne higyjük azt, hogy ő ezeket az arányszámokat és átlagokat a Romániához csatolt vármegyék valamelyes kombinációja segítségével számította ki.⁸ Előbb mi is azt hittük és több kombinációval kísérleteztünk, mígnem felfedeztük arányszámait és átlagait a *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új folyam, XXIV. kötetének az országos viszonyokat taglaló bevezető részében, mint *országos* arányszámokat és átlagokat⁹⁻¹⁰:

	1895. évi országos arányszámok és átlagok	<i>Iacob</i> erdélyi arányszámjai és átlagai
Törpebirtokosok	53.57	52.02
Kisbirtokosok	45.44	46.99
Középbirtokosok	0.83	0.80
Nagybirtokosok	0.16	0.19
Törpebirtokok	5.84	5.84
Kisbirtokok	46.50	46.50
Középbirtokok	15.37	15.37
Nagybirtokok	32.29	32.29
Törpebirtokok	1.69	1.69
Kisbirtokok	15.75	15.75
Középbirtokok	285.11	285.11
Nagybirtokok	3158.07	3158.00

Magától érthetődő, hogy a román statisztika szokásjoga itt is érvényesül s egyes adatok eltorzultan, mások másolási hibákkal látnak napvilágot. Ezen csodálkozni nem kell és nem is szabad. Az azonban méltán kelthet feltűnést, hogy egy kérdés statisztikai szakértője lelkiismeretfurdalás nélkül *országos* arányszámokat és átlagokat mutat be egy *országrész* arányszámjai és átlagaiképpen. Különösen akkor, amikor a forrásul felhasznált statisztikai kiadvány vármegyénként is részletezi adatait s így lehetőséget nyit arra, hogy valóságosabb értékű arányszámok és átlagok is kiszámíttassanak.

Nem kíméljük a fáradságot, s hogy leplezzük *Iacob* és követőinek statisztikai bűnét, most utólagosan kiszámítjuk ezeket az arányszámokat és átlagokat, mégpedig a történeti Erdély vármegyéire és a területük nagyobb részével Romániához csatolt Arad, Bihar,

megyében 93.010 kat. hold. A többi 47.856 kat. holdból gör. kat. egyházi vagy 21.484 kat. hold, róm. kat. egyházi vagy 13.243 kat. hold, gör. kel. egyházi vagy 6.673 kat. hold, ref. egyházi vagy 4.693 kat. hold, ág. ev. egyházi vagy 1.211 kat. hold és unit. egyházi vagy 552 kat. hold. Tehát a görög rítusú egyházaké összesen 28.157 kat. hold, a róm. kat., ref. és unit. egyházaké 18.488 kat. hold, az ág. ev. egyházé 1.211 kat. hold. (*M. Stat. Közl.* Új f. XXVII. k.).

⁸ *Vö. Mon. Of.* 3903., *Chestia agrară în Ardeal* 15.; továbbá I. Lazar 48–49., *Bercaru* 18., *Damian* 20–21., *Mitrany* 208., *Ciomac* 31.

⁹ *M. Stat. Közl.* Új f. XXIV. k. 7*–8*.

¹⁰ *Iacob* a középbirtokot 500 kat. holdig, a nagybirtokot 500 kat. holdtól számítja, anélkül azonban, hogy a vonatkozó arányszámokat – bár megvan rá a lehetőség – korrigálná. Természetesen mi mindenütt a középbirtokot 1000 kat. holdig, a nagybirtokot pedig 1000 kat. holdtól számítjuk.

Krassó-Szörény, Szatmár, Szilágy és Temes vármegyékre vonatkozóan. E szerint¹¹

	a megnevezett vármegyék területén		országos arányszámok és átlagok
	absz. szám	%	
törpebirtokosok száma	420.856	49.67	53.57
kisbirtokosok	419.869	49.56	45.44
középbirtokosok	5.560	0.66	0.83
nagybirtokosok	951	0.11	0.16
törpebirtokok területe (kat. hold)	766.462	6.54	5.84
kisbirtokok	6,277.238	53.58	46.50
középbirtokok	1,584.467	13.52	15.37
nagybirtokok	3,087.537	26.35	32.29
törpebirtokok átlaga (kat. hold)		1.82	1.69
kisbirtokok		14.95	15.79
középbirtokok		284.97	285.11
nagybirtokok		3246.62	3158.07

Azonban a fenti adatokat nem kívánjuk túlságosan kiaknázni a román szerzők tudománytalan adatközlésével szemben, habár itt a törpe- és kisbirtok javára 7.8 százalékos különbözet mutatkozik (a törpe- és kisbirtok arányszáma 60.12 százalék és nem 52.34 százalék, miként azt *Iacob* állította s a többiek állandóan ismételték). Nem kívánjuk túlságosan kiaknázni, mert a *Magyar Statisztikai Közlemények* idézett kötete nem öleli fel az egyes vármegyék egész területét, hanem csak a *mezőgazdasági* jellegű üzemet s figyelmen kívül hagyja a tisztán legelő- és erdőüzemetet; s e mellett az idézett statisztikai kötet nem is ad lehetőséget arra, hogy a Romániához csatolt terület egészére számíthassuk ki az egyes birtoktípusok területét, mert községi adatokat nem tartalmaz. De végeredményképpen nincs is szükségünk a fenti statisztikai kötet adataira, mert ezeknél frissebb adatokat közöl a *Magyarországi Gazdacímár* című, már 1911-ben megjelent hatalmas kiadvány¹², amely községenként számbaveszi és névleg meg is nevezi a 100 kat. holdnál nagyobb, tehát a közép- és nagybirtokosokat, s azok birtokait művelési ágak szerinti részletezésben ismerteti.

Móricz Miklós már idézett monográfiájának függelékében közli ennek a *Gzadacímárnak* módszeresen feldolgozott anyagát s ennek értelmében a Romániához csatolt magyar területeken¹³

törpe- és kisbirtok	9,237.633 kat. hold:	51.9%
közép- és nagybirtok	8.557.010 „ „	48.1%

vagyis Erdélyben és a vele szomszédos keletmagyarországi részeken, *mindenféle üzemet egybevéve*, körülbelül az a birtokmegoszlás

¹¹ *M. Stat. Közl.* Új f. XXIV. k. II. Táblás kimutatások.

¹² Magyarországi Gazdacímár – Magyarország, Horvát- és Szlavonországok 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiájával. Szerkesztette: zsitvabessenyői *Rubinek Gyula*. Kiadja az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület. Budapest, 1911. 1057. l.

¹³ *Móricz*: i. m. 200–201.

A történeti Erdély birtokmegoszlása 1910–1916

	Mezőgazdasági terület	Legelő	Erdő és nem termő	Összesen	
				ezer kat. holdakban:	
Törpe- és kisbirtok	3.649.1	311.2	529.7	4.490.0	
Középbirtok	256.1	102.1	265.6	623.9	
Nagybirtok	216.4	130.4	543.8	890.6	
Magánbirtok	4.121.7	543.7	1.339.1	6.004.5	
Közbirtok	255.6	823.1	2.864.6	3.943.3	
Összesen	4.377.3	1.366.8	4.203.7	9.947.8	
				százalékban:	
Törpe- és kisbirtok	83.4	22.8	12.6	45.1	74.7
Középbirtok	5.8	7.5	6.3	6.3	10.4
Nagybirtok	4.9	9.5	12.8	8.9	14.8
Magánbirtok	94.1	39.8	31.8	60.3	100.0
Közbirtok	5.8	60.2	68.1	39.6	
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	

általános képe, mint ami egész Magyarországot a *csak mezőgazdasági üzemek* szempontjából, a jobbára közép- és nagybirtoknak vehető legelő- és erdőüzemek nélkül.

De még tisztább képet nyerünk Erdély és a Romániához csatolt egyéb magyar területek birtokmegoszlásáról, ha nem követjük tovább a román szerzők felületes módszerét, akik csak a birtokmegoszlás *nyers* számaival veszik figyelembe, hanem tekintettel leszünk arra a körülményre is, hogy Erdély területének 38.4 százaléka, a Romániához csatolt egész magyar terület 36.1 százaléka erdőség s legfőbb 60 százaléka mezőgazdaságilag megművelhető terület: ezért a birtokmegoszlás általános statisztikáját kombináljuk a művelési ágak megoszlását is mutató statisztikai számsorokkal, mert nem mindegy, a szóbanforgó agrárkérdés szempontjából, hogy a mezőgazdaságilag megművelhető terület vagy az erdőterület esik-e nagyobb hányaddal a közép- és nagybirtokok felére. És ugyancsak tekintettel leszünk a birtokmegoszlás tulajdoni jellegére is, mert köz- és magánbirtok erdélyi viszonylatban nem elegyíthető egymással.

A történeti Erdély helyzetképét ebből a szempontból a mellékelt statisztikai tábla rögzíti¹⁴. A 9.9 millió kat. hold összterületből köz- és közösségi birtok 3.9 millió kat. hold (39.6 százalék), magánbirtok 6 millió kat. hold (60.3 százalék). A magánbirtokból törpe-

¹⁴ A táblázat összesítő rovata az 1914. évi kataszteri adatokat tartalmazza. A közbirtokok adataira vonatkozólag I. M. Stat. Közl. Új f. XXVII. k. 52*. A középbirtokok adatainak forrása a *Magyarországi Gazdacíműr*. A nagybirtokok adatait I. *Jakabffy Elemér dr.*: Erdély statisztikája. Függelék: Statisztika-történelmi, kulturális, gazdasági stb., közlések és táblázatok. Lugos, Magyar Kisebbség, 1923, 29. és *Suciu Péter*: Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al desvoltării ei. Kolozsvár, különnyomat a »Societatea de Măine« 1931. évi 1., 3–4., 6–7. és 8. sz.-ból, 82. és 84.

A Romániához csatolt magyar területek birtokmegoszlása 1910

	Mezőgazdasági terület	Legelő	Erdő és nem termő	Összesen	
	ezer kat. holdakban:				
Törpe- és kisbirtok	6.291.6	417.7	735.4	7.444.7	
Közép- és nagybirtok	1.338.2	475.5	1.697.6	3.511.3	
Magánbirtok	7.629.8	893.2	2.433.0	10.956.0	
Közbirtok	582.8	1.402.2	4.853.6	6.838.6	
Összesen	8.212.6	2.295.4	7.286.6	17.794.6	
	százalékban:				
Törpe- és kisbirtok	76.6	18.2	10.1	41.9	68.0
Közép- és nagybirtok	16.3	20.7	23.3	19.7	32.0
Magánbirtok	92.9	38.9	33.4	61.6	100.0
Közbirtok	7.1	61.1	66.6	38.4	
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	

és kisbirtok 4.5 millió kat. hold (74.7 százalék), közép- és nagybirtok 1.5 millió kat. hold (25.2 százalék). A mezőgazdasági területnek 83.4 százaléka a törpe- és kisbirtokra esik s további 5.8 százalék mint közbirtok, ugyancsak a kisemberek érdekvonalába tartozik. A legelőterületnek 83 százaléka van ennek a két csoportnak, a törpe- és kisbirtokosoknak és a közbirtokos közösségeknek a kezén. Sőt a sokat vitatott erdőknek is 80 százaléka végeredményképpen a kisparasztság szociális és gazdasági istápolását szolgálja, részben mint saját-, részben mint köztulajdon. A *közép- és nagybirtok jelentősége tehát egészen eltörpül*, mennyiségileg is kevés (1,514.440 kat. hold), de főként nem számottevő a mezőgazdálkodás szempontjából, hiszen 53.4 százaléka erdő és nem termő terület, s a tulajdonképpeni mezőgazdasági rész – legelők nélkül – mindössze csak 472.534 kat. hold, ami a történeti Erdély földjének nem egészen 5 százaléka.

A Romániához csatolt egész magyar területre – számos vármegye szétdarabolása következtében – hasonló, *meglehetősen végleges értékű* helyzetképet nem tudunk adni, de mégis megtudjuk konstruálni az egyes viszonylatokat a *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új folyam, XXVII. k., a *Magyarországi Gazdacímár* és *Móricz Miklós* monográfiájának függeléke alapján s a jól megfontolt becslés segítségével.

Előbb már láttuk, hogy e terület 17.8 millió kat. holdjából 51.9 százalék 100 holdon aluli, 48.1 százalék 100 holdon felüli birtokcsoportokba tartozik. A *Magyarországi Gazdacímár* azonban arra is támpontul szolgál, hogy a közép- és nagybirtokból mennyi a közbirtok és mennyi a magánbirtok. Nevezetesen közbirtok 5,045.708 kat. hold (59.0 százalék), magánbirtok 3,511.302 kat. hold (40.9 százalék).¹⁵ Az egész közbirtokállományt a *Magyar Statisztikai Köz-*

¹⁵ *Móricz*: i. m. 203–204.

Iemények idézett kötete segítségével 6.8 millió kat. holdra becsülhetjük¹⁶, aminek tehát a nagyobb részét (közel 74 százalékát) a 100 holdon felüli közbirtokok teszik ki, de jelentős mennyiség a 100 holdon aluli közbirtokállomány is, mintegy 1.8 millió kat. hold terület. A magánbirtokok összesen közel 11 millió kat. holdat jelentenek, amiből – láttuk – 3.5 millió közép- és nagybirtok (32.0 százalék), míg a többi (68.0 százalék) törpe- és kisbirtok. A mezőgazdasági területnek 76.6 százaléka a törpe- és kisbirtokra esik s további 7.1 százalék közbirtok, amely – miként láttuk – nagyobb részében szintén a kisemberek javát szolgálja. A legelőterület 79.3 százaléka tartozik a törpe- és kisbirtokosok, illetve a közbirtokosok hatáskörébe, míg az erdő és nem termő területeknek 76.7 százaléka. A közép- és nagybirtokok tehát e területen erősebben vannak képviselve, mint a történeti Erdélyben, azonban távolról sem jelentenek 48 százalékot (mint Iacob-éknál), hanem csak 32 százalékot. A törpe- és kisbirtokok arányszáma, – bár nem 74.7 százalék, mint a történeti Erdélyben, – mégis 68.0 százalékaival meghazudol minden olyan túlzást, ami itt maradék feudalizmusról beszél, különösképpen, ha arra vagyunk figyelemmel, hogy a *szociális bázisul szolgáló mezőgazdasági területnek több mint háromnegyede a törpe- és kiscgazdák magántulajdona*, s a legelőterületnek is csak 20.7 százaléka, az erdőnek is csak 23.3 százaléka van a közép- és nagybirtokosok kezén.

Tehát *a történeti Erdélyben a magánbirtokoknak 74.7 százaléka, az egész csatolt területen 68.0 százaléka törpe- és kisbirtok*. Ha csak a mezőgazdasági területet tekintjük, – ami bizonyos szempontból indokolt is – akkor a történeti Erdélyben az egész terület *83.4 százaléka*, a keletmagyarországi részekkel együtt az egész terület *76.6 százaléka* törpe- és kisbirtok. Ha pedig a közbirtokoknak szociális szerepét tekintjük s a közbirtokok javarészét a törpe- és kisbirtokok kapacitásának növelőjeként fogjuk fel, mint ahogy a valóságban az is, akkor a törpe- és kisbirtokok közvetlen és közvetett részesedését a történeti Erdélyben mintegy 80–82 százalékra, az egész csatolt területen mintegy 75–77 százalékra becsülhetjük. S ha még tekintettel vagyunk arra, hogy a törpe- és kisbirtokok 1925–1935. évi, tehát a földreformok utáni középeurópai átlaga 55.64 százalék¹⁷ s *1930-ban a törpe- és kisbirtokok romániai átlaga 67.8 százalék*¹⁸, akkor világosan áll előttünk, hogy a román statisztikusoknak ebben a vonatkozásban éppen úgy, mint a korlátolt

¹⁶ Az 1914. évi kataszteri adatok értelmében Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Temes és Torontál vármegyéknek a 69.4 százaléka csatoltatott Romániához, az 1895. évi mezőgazdasági statisztikai felvétel értelmében pedig ezen vármegyék területének 36.9 százaléka közbirtok. Már most a fenti vármegyék 1895. évi közbirtokállományának 69.4 százaléka *2,896.916 kat. hold*, viszont a fenti vármegyékből Romániához csatolt területek 36.9 százaléka *2,895.343 kat. hold*. Mivel a két kiszámított terület különbözete elenyésző, a fenti vármegyék közbirtokállományából a Romániához csatolt közbirtokok valószínű kiterjedését *2.896 ezer kat. holdban* vettük s ez a történeti Erdély 1895. évi közbirtokállományával együtt valamivel több mint 6.8 millió kat. holdat jelent,

¹⁷⁻¹⁸ Lásd a következő lapon.

forgalmú birtokokkal kapcsolatosan, nemcsak az róható fel hibául, hogy a rendelkezésükre álló statisztikákat helyesen és pontosan használni nem tudják, hanem elsősorban az, hogy a *ténymegíté- ben* lelkiismeretlenek s a *viszonylatok értékelésében* rosszindul- latuak. S ez a »hiba« annál is inkább megítélés alá esik, mert lelki- ismeretlen általánosításaikra s rosszindulatú torzításaikra egy nagy- arányú birtokpolitikai beavatkozás elvi konstrukciója épült fel s a hamisítás nem egyszerűen a számok világában elkövetett »játék« volt, hanem maguknak a tényeknek a meghamisítása.

A ROMÁNSÁG FÖLDTULAJDONA

IACOB ÉS A TÖBBI ROMÁN SZERZŐ¹⁹ még a fennebb ismerte- tett adatoknál is nagyobb hangsúllyal közlik azokat a számokat, amelyek – felvilágosításuk alapján – az 1919. évi román mező- gazdasági összeírás eredményeképpen a románság és a többi nem-

¹⁷ Vö. *Navratil Ákos*: Közgazdaságtan. Budapest, 1939, II. k. 624., ahol összefoglaló tábla mutatja az európai államok 1925–1935. évi birtokállomá- nyának megoszlását a különböző birtoktípusok között. E szerint a törpe- és kisbirtokok százalékos arányszáma a jelölt esztendőben:

Norvégia (1929)	97.7	Románia (1930)	67.8
Németalföld (1929)	91.4	Olaszország (1930)	58.4
Finnország (1929)	90.1	Csehszlovákia (1933)	56.6
Svájc (1929)	85.4	Magyarország (1935)	53.5
Dánia (1933)	84.3	Németország (1933)	53.4
Litvánia (1930)	83.8	Lengyelország (1925)	52.7
Észtország (1929)	81.5	Lettország (1929)	49.6
Svédország (1927)	79.9	Ausztria (1930)	47.1
Franciaország (1929)	70.8	Anglia (1924)	37.3

(Vö. *M. Stat. Közl. Új* s. 99. k. 12*, *Annuaire International de Statistique Agricole* – 1936/37-ig, *Comptabilité Agricole. Recueil de statistique pour 1928–29*. Inst. Internat. d'Agriculture. Róma, 1932, LXII. kk. A törpe- és kis- birtokok felső határa általában 50 hektár, kivéve Angliát, ahol 40 hektár, Dániát, ahol 60 hektár és Magyarországot, ahol 57.5 hektár, azaz 100 kat. hold.)

¹⁸ A román propagandisztikus művek rendszerint nem ezt az adatot köz- lik, hanem a mezőgazdasági és nem termő területre kiszámított adatokat. Ezek szerint a romániai átlag 84.6 százalék, az erdélyi átlag 83.8 százalék (vö. *L'Agriculture en Roumanie*. Atlas statistique publié par le Ministère de l'Agric- ulture et des Domaines. Bukarest, 1938. 75.). Természetesen ezek mellé az arányszámok mellé mi is a mezőgazdasági terület megoszlását mutató arány- számainkat helyezzük: 83.4 százalék a történeti Erdélyben, 76.6 százalék az egész csatolt területen, illetve a nem termő területet is figyelembevéve: 81.6 száza- lék a történeti Erdélyben, 77.1 százalék az egész csatolt területen. Abszolút számokban (A = a történeti Erdély; B = az egész csatolt terület):

	A	B
mezőgazdasági és nem termő területek összesen	4,762.012	9,074.763
mezőgazdasági és nem termő területek a 100 holdon		
aluli birtokcsoportokban	3,886.479	6,995.013.
	81.6%	77.1%

¹⁹ *Mon. Of.* 3906., *Iacob* 21–22., *Lazar* 57–58., *Constantinescu* 288–289., *La réforme agraire en Roumanie et ses resultats d'après les derniers chiffres officiels fin 1924*, 11., *Bercaru* 20–21., *Damian* 23., *Mitrany* 214., *Ciomac* 31., *Gritzescu* 35.

zetiségek birtokállományát rögzítik a Romániához csatolt magyar területeken. Ezek szerint:

	románok	egyéb nemzetiségűek	összes birtokállománya
100 holdon alul	3,448.602	5,407.141	8,855.743
100 holdon felül	150.067	5,876.815	6,026.882
összesen	3,598.669	11,283.956	14,882.625

És hozzáfűzik, hogy az idézett statisztika értelmében a 100 holdon felüli 8.435 birtokosból csak 209 román, de még nagyobb az aránytalanság az 1000 holdon felüli birtokcsoportban, mert itt 1190 birtokosból csak 27 román.

Ezzel kapcsolatosan mindenekelőtt arra mutatunk rá, hogy a *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új sorozat, 56. kötetében közzétett részletes foglalkozási statisztika bizonyossága szerint az osztatlan vármegyék²⁰ területén 1910-ben számbavett birtokosok közül²¹:

	magyar	román abszolút szám	német	magyar	román százalék	német
5 holdon aluli	49.070	213.662	13.501	17.5	76.4	4.9
5–10 holdas	42.752	178.963	16.106	17.6	74.0	6.6
10–50 holdas	63.010	167.861	29.413	28.8	63.0	11.0
50–100 holdas	3.585	4.195	1.374	37.8	43.2	14.5
100–1000 holdas	1.832	830	376	60.0	27.2	12.3
1000 holdon felüli	209	19	14	86.0	7.8	5.3

Tehát a románság hatalmas fölényt mutat minden 50 holdon aluli birtokcsoportban, de többsége van az 50–100 holdas birtokcsoportban is: így nem lehet valószínű, hogy a románság 100 holdon aluli birtokállománya csak 3.5 millió kat. hold legyen. A 100 holdon felüli birtokcsoportokban valóban a magyarság van fölényben, de a román közép- és nagybirtokosok száma távolról sem 209, csak az osztatlan vármegyékben 849, tehát 640-nel több, mint amennyiről a kiváló román szerzők megemlékeznek, habár Bihar, Máramaros, Szatmár és Temes vármegyék, továbbá a csanádi, torontáli és ugocsai részek kívül esnek számításainkon: így tehát kételkednünk kell a 100 holdon felüli román birtokállomány megállapításának helyességében is.*

²⁰ A történeti Erdély 15 vármegyéjén kívül ideszámítjuk Arad, Krassó-Szörény és Szilágy vármegyéket.

²¹ Vö. *Móricz*: i. m. 177.

* A foglalkozási és a mezőgazdasági üzemmstatiztika összevetése alapján az osztatlan vármegyék területén a románság birtokállományát mintegy 47.5 százalékra *becsülhetjük*. Természetesen a törpe- és kisbirtok aránya nagyobb, a közép- és nagybirtoké kisebb. A törpe- és kisbirtokok sorában a románság részesedése mintegy 65, a közép- és nagybirtokok sorában mintegy 15 százalékos, de a román törpe- és kisbirtokok nem mind az alsó kategóriákban tömörülnek, – miként azt a román szerzők kivétel nélkül hirdetik és állítják, – az általunk megbecsült román birtokállománynak több mint fele a 10–50 kat. holdas birtokcsoportban található. Végül meg kell jegyeznünk, hogy becslésünk 8,209.058 kat. hold területre, mégpedig csak mezőgazdasági jellegű üzemekre vonatkozik; tehát a románság földbirtokai az 1919. évi statisztikában számbavett terület 55 százalékán, csak a mezőgazdasági jellegű üzemek körében is jóval fölülműlják a megállapított 3.5 milliós állományt.

Kétségeskedésünket a fentiek mellett néhány birtokstatisztikai adat is indokolja. Általában ismert, hogy

a történeti Erdély területén 1916-ban:			
román törpe- és kisbirtok ²²	2,672.822	kat.	hold
román közép- és nagybirtok ²³	122.104	„	„
a naszói volt II. román határezred vagyona ²⁴	337.131	„	„
a történeti Erdély területén 1895-ben:			
görög katolikus egyházi vagyon ²⁵	229.472	„	„
görög keleti egyházi vagyon ²⁶	99.172	„	„
a karánsebesi vagyonközösség ²⁷	253.000	„	„
a keletmagyarországi részekben 1895-ben:			
görög katolikus egyházi vagyon ²⁸	170.000	„	„
görög keleti egyházi vagyon ²⁹	60.000	„	„

E tételeknek összege már is 3,943.701 kat. hold, bár a felsorolásban nincsenek benne a történeti Erdély román nemzetiségű törpe- és kisbirtokosainak erdő- és nem termő területei, a keletmagyarországi részek román földtulajdonosainak összes területei, általában a román érdekeltségű községi közbirtokok és úrbéri vagyonok, több román alapítványi vagyon stb. Mégis a fenti összeg 345.032 kat. holddal több, mint amennyit az 1919. évi román összeírók – állítólag – számbavettek. Több millió kat. hold valahol elsikkadt s az a legenyhébb ítélet, amit *Ciomac* hangoztatott e birtokállománnyal kapcsolatban: „nu ni se pare verosimil” (nem tűnik valószínűnek)³⁰.

NEM VALÓSÍNŰ, de igen hasznos a szükséges propaganda szempontjából ez a csökkent nemzeti birtokállomány, mert melléje lehet állítani a románság magas népességi arányszámát s ebből a viszonylatból önként adódik annak megállapítása, hogy egy románra csak egyhatoda jut a többi nemzetiségek birtok-fejátlagának. A *Iacob*-féle statisztika szerint ugyanis a Romániához csatolt magyar területek lakosságából

román	3,316.345 lélek
egyéb nemzetiségű	1,891.942 „
összesen	5,208.287 „

szemben az 1910. évi hivatalos magyar statisztikával, amely szerint

román	2,819.405 lélek
egyéb nemzetiségű	2,416.900 „
összesen	5,236.305 „

²² *Jakabffy*: i. m. 28., *Oberding József György dr.*: Az erdélyi agrárreform. Kolozsvár, 1930.6. és *Suciu*: i. m. 85. (mezőgazdasági és legelőterület).

²³ *Oberding*: i. m. 6. és *Suciu*: i. m. 86. (összes terület).

²⁴ *Suciu*: i. m. 76.

^{25,26} *M. Stat Közl Új f.* XXVII. k. 25–33., ill. 35–41.

²⁷ *Kenéz Béla dr.*: Nép és föld. Budapest, 1917, 297.

^{28,29} *M. Stat. Közl.* i. h. (becslés).

³⁰ *Ciomac*: i. m. 33.

Tehát akkor, amikor a román birtokállományt néhány millió kat. holddal leértékelik, ugyanakkor a románság lélekszámát az 1910. évi népszámláláshoz képest 496.940 lélekkel fölemelik. Természetes, hogy a birtokállomány és a lélekszám összevetésének eredményeképpen ezen az alapon

a román fejátlag	1.08 kat. hold
a nem-román fejátlag	5.96 „ „
általában a fejátlag	2.85 „ „

és így világosan indokolt Erdélyben nemcsak a földreform szükségessége, hanem a földreform *nemzeti* radikalizmusa is.

Csakhogyan az a nehézség a fenti nemzetiségi statisztikával, hogy azzal nemcsak az 1910. évi magyar népszámlálás eredménye ellenkezik, hanem az 1919. és 1920. évi román összeírások³¹ éppen úgy, mint a későbbi, 1930. évi román népszámlálás. Mert:

	Iacob-nál	1919-ben:	1920-ban:	1930-ban:
román	3,316.345	2,974.951	2,930.813	3,233.216
egyéb nemzetiségű	1,891.942	2,233.331	2,132.411	2,315.147
összesen	5,208.287	5,208.282	5,063.224	5,548.363

A Iacob-féle végösszeg nyilvánvalóan az 1919. évi összeírás végösszege, a részletadatok azonban ismeretlen eredetűek. A románság nála 341.394-gyel több, mint az 1919. évi statisztikában, s ez a román népszám – érthetetlenül – több az 1930. évi román lélekszámnál is, habár időközben Erdély összes népessége – természetesen a románság is – jelentősen gyarapodott.

A STATISZTIKAI ÖNKÉNY még csak a román irredenta irodalomban merészkedett hasonló torzításokra. Már *Móricz Miklós* is utal az idézett *Enescu*-féle statisztikai kompiláció rokon-eljárására³², amely – a román egyházak statisztikáira való utalás mellett – elveti az 1910. évi magyar népszámlálás román adatát (2,909.280) s e helyett, közvetett úton, az 1870. évi román népszám (2,470.000), illetve a feltételezett évi 10.8 ezrelékes szaporulat alapján a románság lélekszámát 3,435.120 lélekben állapítja meg, vagyis 525.840 lelkes önkényes gyarapítást hajt végre³³. Más szerzők, elsősorban *Popescu C. Aurél*³⁴, kizárólagosan az egyházi adatok alapján kalkulálnak, s a románság lélekszámát még magasabbra becsülik, *Popescu* mintegy 3.6–3.7 millióra.

A román irredenta »statisztikusai« azonban éppen úgy nem számoltak azzal, hogy adataik a hivatalos, tehát megbízható vallásfelekezeti adatokkal ellenőrizhetők, miként *Iacob* sem gondolta

³¹ Vö. *Buletinul Statistic al României*. Seria IV., Vol. XVI. 1921, No. 6–7. 156. és *Martinovici C.–Istrati N.*: *Dicționarul Transilvaniei*, Banatului și celorlalte ținuturi alipite. Kolozsvár, 1921., III. *Jakabffy*: i. m. 4.

³² *Móricz*: i. m. 149.

³³ *Enescu*: i. m. 11.

³⁴ *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*. Paris–Lausanne, 1918.

meg, hogy nemzetiségi statisztikáját szembesíteni lehet a hivatalos román nemzetiségi statisztikákkal. Általában a román statisztikusok következetesen figyelmen kívül hagyják az 1910. évi magyar népszámlálás mintaszerű demográfiai részletezését (*Magyar Statisztikai Közlemények*, Új s. 61. k.) s tévedéseik ezért is olyan súlyosak, mert a vallásfelekezeti és nemzetiségi számadatok összevetéséhez semmiféle konkrét támpontot nem keresnek.

Az Enescu-ék által vizsgált magyar területen³⁵ pl. a görög katolikus és görög keleti hívek nemzetiségi képe az alábbi:

	gör. kat.	gör. kel.	összesen:
magyar	107.921	29.867	137.788
német	879	1.836	2.715
tót	909	302	1.211
román	1,116.979	1,777.676	2,894.655
rutén	163.252	513	163.765
horvát	65	118	183
szerb	435	284.374	284.809
egyéb	24.811	31.536	56.347
összesen	1,415.251	2,126.222	3,541.473

Nyilvánvaló: mégha vannak is a magyarnak mondott görög katolikusok és görög keletiek között valóban román eredetűek s ezeket – habár a faji eredet és a nemzetiség nem fűdi egymást – mind a románsághoz számítjuk, még akkor sem emelhető a románság lélekszáma a hárommillió fölé s ezek a vallásfelekezeti adatok nem a román irredenta számításait és a Iacob-féle nemzetiségi statisztikát támasztják alá, hanem az 1910. évi hivatalos magyar eredményt, amelyet egyébként az idézett román számbavételek is, torzítsaikk ellenére, lényegében megerősítenek.

A ROMÁN NEMZETISÉG lélekszámának túlbecsülése a román birtokállomány mennyiségének alábecsülésével, ez a csökkentett birtokállomány viszont a birtoktípusok és a korlátolt forgalmú birtokok kérdésével áll a legszorosabb logikai kapcsolatban. Az idézett román szerzők erdélyi birtokpolitikai helyzetképében mindegyik számsor igen lényeges szerepet tölt be: a korlátolt forgalmú birtokok helytelen beállítása fedezni kívánja az erdélyi magyar és német *szociális* funkciót betöltő közbirtokok szétrombolásának előbb tervét, később elszomorító tényét; a birtokcsoportoknak elfogult és közgazdaságilag erősen kifogásolható tárgyalása igazolni hivatott a birtokpolitikai beavatkozás *antifeudálisnak* mondott elvi jellegét, az eltorzított nemzetiségi adatoknak pedig el kell hitetniük, hogy Erdélyben az *igazságot* csak a románság irányában megnyilatkozó *elfogultság* tudja megteremteni. „A román elem – írja Iacob – különösképpen 1848-tól fogva módszeresen deposszedáltatott ősi földjén”, „a magyar agrárpolitikának a románság gazdasági meg-

³⁵ A történeti Erdély 15 vármegyéjén kívül Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Temes és Torontál vármegyék.

semmisítése volt a célja”,³⁶ érthető tehát, hogy ezt a románságot a birtokpolitikai rendszer átépítésekor előnyben kell részesíteni s szét kell rombolni azokat a kereteket, amelyek a románság terjeszkedését megakadályozták, mint aminők a korlátolt forgalmú közbirtokok, vagy amelyek a románság elnyomását szolgálták, mint aminők a közép- és nagybirtokok. Hogy a románság mértéktartó birtokosodása soha akadályozva nem volt, hogy az a bizonyos „deposszedált” románság, a világháború idején a történeti Erdély mezőgazdasági és legelőterületének 57 százalékát birtokolta³⁷ s hogy a románellenesnek mondott magyar agrárpolitika a világháborút megelőző évtizedben nem kevesebb mint 268.877 kat. holdnak románok közötti szétparcellázását engedte meg, annak ellenére, hogy nem egy magyar hazafi erőteljesen követelte a magyar birtokállomány hathatósabb védelmét³⁸, – arról a román közigazdász éppen úgy megfélemledik, mint ahogy az erdélyi agrártörténet román vizsgálója megfélemledik a román birtokos nemességnek egyes területeken már a középkor végén, másutt az újkor folyamán való kialakulásáról,³⁹ a soha nem szünetelő román birtokszerzésekről és a románok javára történő birtokadományokról, a román közbirtokok létrejöttéről, az 1848. évi jobbágyszabadtól és földosztásnak éppen román szempontból való nagy jelentőségéről⁴⁰ s arról a nagyarányú birtokosodásról, amely a múlt század hatvanas éveitől fogva egészen az 1918. évi eseményekig zavartalanul folyt a románság javára, – és csak a jobbágysérelmekről akar tudni és akar értekezni,⁴¹ mintha ezek a jobbágysérelmek, ama régi időkben, mai értelmezésű nemzetiségi sérelmek lettek volna.

A tudománynak álcázott propaganda azonban sohasem szolgálta, mert nem szolgálhatta, az igazságot.

VENCZEL JÓZSEF

³⁶ *Jacob*: i. m. 70. (Motivul național al reformei agrare în Ardeal.)

³⁷ A már idézett 1916. évi adatok alapján.

³⁸ Vö. *Gróf Bethlen István*: Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben. Budapest, 1912. és *Tokaji László*: Eladó ország. Az erdélyi részi földbirtok-forgalom utóbbi 10 évi adatai. Kolozsvár, 1913.

³⁹ L. *Mihályi János*: Máramarosi diplomák a XIV–XV. századból. Máramarossziget, 1900., *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1913., *Puşcariu János*: Fragmente istorice. Nagyszében, 1907., *Pesty Frigyes*: A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Budapest, 1876., *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. Dés, 1905. stb.

⁴⁰ Vö. *Sebess Dénes dr.*: Új Románia földbirtokpolitikája Erdélyben. Bpest, 1921, 43–52. és függelék, valamint: *Grimm A. József*: Das Urbarialwesen in Siebenbürgen. Bécs, 1863.

⁴¹ Miként *Constantinescu, Mitrany* és *Petrini*; vö. *Móricz*: i. m. 13–79.